

Havainnointia *hetki*-sanankäytöstä puhutussa suomen kielessä

1 Johdanto

Havainnoin tässä kirjoituksessa sellaisia käyttöjä, joita *hetki*-sanalla tuotetaan erilaisissa puhutun kielen konteksteissa. *Hetki* on suomen kielen kotoperäinen sana (Häkkinen 2004: s.v. *hetki*), jonka Kielitoimiston sanakirja määrittelee yhtäältä 'lyhyeksi ajaksi', 'tuokioksi' tai 'toviksi' ja toisaalta 'tietyksi ajankohdaksi' (KS s.v. *hetki*). Sanalla siis ilmaistaan niin ajankohdan kestoa kuin itse ajankohtaakin. *Hetki*-sanankäytöstä ja käyttöjä ei ole tietämäni mukaan toistaiseksi tutkittu suomen kielestä systemaattisesti. *Hetki* on kuitenkin mainittu yhtenä esimerkkinä sellaisista aikasanoista, jotka ilmaisevat primääristi ajankestoja – luonteeltaan mieluummin epämääräisiä kuin lyhyttä tai muutoinkaan määriteltyä (Alhoniemi 1979: 3; Lauerma 1990: 151). Nämä yksittäiset mutta keskenään konsensuksessa olevat havainnot hypoteesina lähdän ajatuksesta, että *hetki*-sanankäytös voidaan tulkita vain kontekstuaalisin perustein. Kontekstuaalista merkityksen tulkintaa havainnollistaa esimerkki 1.

(1) s- oli sittel lioos sualas **hetkej** ja sten *uunhi

[Lauseopin arkisto; pohjalaismurteet]

Esimerkissä 1 *hetkej*-muodolla ilmaistu kesto määräytyy sen perusteella, mitä tulkitsija tietää liotukseen kuluva ajasta. Sanankäytön lähtökohtainen epämääräisyys herättää laajemminkin kysymyksen siitä, millaisia merkityksiä ja käyttöjä, primääriin temporaalisuuden lisäksi, *hetki*-sanankäytöllä kielen rakenteilla voidaan ilmaista.

Kirjoitukseni kielenäkemys on käyttöpohjainen. Näin ollen havainnointia ohjaa ajatus, että parhaaseen käsitykseen kielellä tuotetusta merkityksestä päästään silloin, kun sitä tulkitaan osana kielenkäyttötilannetta (esim. Lieven & Tomasello 2008; Langacker 1999: 91–93; 2008: 220; 457–463). Tarkasteluni lähtökohtana ovat aiemmat ajanilmaustutkimukset (*nyt*, esim. Hakulinen & Saari 1995; *aina*, Shore 2009), joissa on havaittu, että kielenkäyttäjä voi aikaviittauksen lisäksi jäsentää aikasanoilla käsillä olevaa sosiaalista toimintaa – sidostaa ja nyansoida vuorovaikutusta, välittää tietoa asemastaan ja asenteistaan sekä pyrkiä vaikuttamaan tilanteen kulkuun. Tällaista käyttöä edustaa esimerkki 2, jossa yhdeksän vuoden ja neljän kuukauden ikäinen lapsi neuvottelee vanhempansa kanssa pelivuorosta tietokoneella.

(2) saanks mä niinku **hetkeks aikaa** olla koneella

[Lapsenkieli; 9;4]

Kokoan aluksi aiempaa tutkimusta siitä, millaisia temporaalisuuden ylittäviä merkityksiä ja funktioita ajanilmauksilla on vuorovaikutuksessa sekä siitä, miten kognitiivinen kielentutkimus ottaa huomioon kielen sosiaalisena toimintana. Analyysiluvussa teen havaintoja tätä kirjoitusta varten kootusta puhutun kielen aineistosta. Aineisto on koottu neljästä aineslähteestä, jotka sisältävät lasten ja aikuisten puhetta. Mielenkiinnon kohteina ovat keston ja ajankohdan ilmaukset, jotka sisältävät *hetki*-sanon ja joille hahmottuu temporaalisuuden lisäksi jokin viestinnällinen tai käsillä olevaan vuorovaikutukseen kytkeytyvä funktio.

Ajanilmaukset ovat heterogeeninen ryhmä rakenteita, joiden laajuus vaihtelee yksisanaisista (esimerkki 1) monisanaisiin (2) ilmauksiin. Laajuuden vaihtelun lisäksi ajanilmaukset ovat eriasteisesti vakiintuneita eli sallivat vaihtelevan määrän sanavalintoihin ja -järjestykseen sekä sanojen kielipiillisiin muotoihin liittyvää vaihtelua. Olen siksi valinnut analyysimenetelmän viitekehukseksi konstruktiokieliopin, joka tarjoaa välineet tarkastella eriasteisesti vakiintuneita, laajuudeltaan erikokoisia kielen merkitysyksiköitä ja joka ei arvota kielen eri tasoilla (morfeemit, sanat, monisanaiset ilmaukset) tuotettuja merkityksiä suhteessa toisiinsa (Fried & Östman 2004; Hoffman & Trousdale 2013).

2 Aineisto

Kirjoituksen aineisto on koottu neljästä aineslähteestä ja sen koko on 172 *hetki*-sanon sisältävää lausumaa. Aineiston ensimmäinen osa koostuu suomenkielisten lasten puheesta tallennetuista *hetki*-lausumista (jatkossa *L*; $N = 40$). Lausumista 18 on eriytetty laajemmasta, äänite- ja päiväkirjamenetelmällä tuotetusta lasten ajanilmausaineistosta (aineiston keruusta ja käsittelystä Surakka 2019: 24–27). Loput 22 lausumaa on kerätty tätä kirjoitusta varten. Aineiston toisen osan muodostavat suomenkielisiä arkikeskusteluja sisältävän Arkisynkorpuksen *hetki*-lausumat (jatkossa *A*, $N = 44$) sekä kolmannen osan Lauseopin arkiston murrekorpuksen (jatkossa *LA*; $N = 20$) *hetki*-lausumat. Aineiston neljänteen osaan on koottu tosi-TV-sarja *Bachelor Suomen* kolmannen tuotantokauden jaksoissa esiintyneet *hetki*-lausumat (jatkossa *B*; $N = 68$). Lausumat on litteroitu ja liitetty aineistoon kontekstittietoineen.

Bachelor Suomi -sarjassa poikamies matkustaa ulkomaille kahdeksantoista morsianehdokkaan kanssa tavoitteenaan elämäkumppanin löytäminen. Sarjassa esitetään

osallistujien välistä vuorovaikutusta sekä haastatteluja, esittelyjä ja puheita. *Bachelor Suomi* -sarja on ainakin osin käsikirjoitettu ja televisiota varten editoitu, jolloin kielenkäyttötilanteet ovat eriasteisesti ohjailtuja (ks. Tuomisalo 2018: 17–20, 25–29, 31–34). B-aineisto tarjoaa kuitenkin selvästi rajatun kontekstin ja siten tärkeän tulkintakehyksen *hetki*-ilmausten merkitysten tarkastelulle. Toiseksi B-aineistossa *hetki*-sana on huomattavan frekventti, joten aineisto tarjoa näköaloja myös ilmausten käyttöpohjaiseen systematiikkaan. Taulukko 1 kokoaa aineslähteet sekä niiden tyypin ja koon.

Taulukko 1. Yhteenveto tutkimuksessa käytetyistä aineslähteistä.

Aineslähte	Aineslähteen tyyppi	Aineslähteen koko	<i>Hetki</i> -esiintymät
Lapsenkieli	äänitetyt ja litteroidut arkikeskustelut sekä päiväkirjamerkinnöin tallennetut lausumat	1 144 ajanilmausta	18
	päiväkirjamerkinnöin tallennetut lausumat	22 ajanilmausta	22
Arkisyn	videoidut tai äänitetyt ja litteroidut arkikeskustelut	326 946 sanetta	44
Lauseopin arkisto	litteroidut murrehaastattelut	1 194 843 sanetta	20
Bachelor	videoidut keskustelut, haastattelut, esittelyt ja puheet	8 t 36 min	68
Yht.			172

Hetki-sanan taivutusmuotojen tarkastelu on osa konstruktioiden muotojen ja merkitysten analyysia. Taulukosta 2 nähdään taivutusmuotojen lukumäärät (*f*) ja suhteelliset osuudet (%) aineistossa. Taulukossa esitetään myös *hetki*-sanan sisältävien yhdyssanojen määrä, mutta kyseisten esiintymien taivutusmuotoja ei ole eritelty; yhdyssanojen taivutusmuotoja ovat nominatiivi, essiivi ja inessiivi.

Taulukko 2. *Hetki*-sanan muodot aineistossa.

Muoto	Lapsenkieli		Arkisyn		Lauseopin arkisto		Bachelor		Koko aineisto	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
adessiivi	5	12 %	13	30 %	1	5 %	31	46 %	50	29 %
genetiivi	11	28 %	9	20 %	9	45 %	8	12 %	37	21 %
nominatiivi	9	23 %	12	27 %	4	20 %	11	16 %	36	21 %

translatiivi	10	25 %	3	7 %	1	5 %	3	4 %	17	10 %
partitiivi	–	–	2	5 %	–	–	8	12 %	10	6 %
yhdyssana	3	7 %	1	2 %	3	15 %	–	–	7	4 %
inessiivi	2	5 %	1	2 %	1	5 %	1	2 %	5	3 %
illatiivi	–	–	2	5 %	–	–	3	4 %	5	3 %
elatiivi	–	–	–	–	1	5 %	3	4 %	4	2 %
essiivi	–	–	1	2 %	–	–	–	–	1	1 %
Yhteensä	40	100 %	44	100 %	20	100 %	68	100 %	172	100 %

Taulukko osoittaa, että L-aineistossa *hetki*-sanon yleisimmät muodot ovat translatiivi, genetiivi ja nominatiivi. Mielenkiintoista on, että translatiivin käyttö muissa osa-aineistoissa on selvästi vähäisempää. A-aineiston yleisimmät muodot ovat adessiivi, nominatiivi ja genetiivi, joista kaksi jälkimmäistä ovat yleisimpiä myös LA-aineistossa. B-aineistosta taas erottuvat selvästi suurimpana joukkona adessiivisijaiset esiintymät.

Taulukko 3 kuvaa *hetki*-sanon esiintymistä eri lauseenjäsenasemassa.

Taulukko 3. *Hetki*-sanon sisältävien lausekkeiden lauseenjäsen tehtävät aineistossa.

Lauseenjäsen	Lapsenkieli		Arkisyn		Lauseopin arkisto		Bachelor		Koko aineisto	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
adverbiaali	18	45 %	21	48 %	5	25 %	42	62 %	86	50 %
osma	18	45 %	12	27 %	13	65 %	5	7 %	48	28 %
subjekti	2	5 %	3	7 %	1	5 %	9	13 %	15	9 %
predikatiivi	–	–	2	4 %	1	5 %	6	9 %	9	5 %
muu	2	5 %	6	14 %	–	–	–	–	8	5 %
objekti	–	–	–	–	–	–	6	9 %	6	3 %
Yhteensä	40	100 %	44	100 %	20	100 %	68	100 %	172	100 %

Taulukon 3 lauseenjäsenjakaumat heijastelevat taulukossa 2 esitettyjä sijamuotojen jakaumia: kun *hetki*-sanon yleisimpiä sijoja olivat adessiivi, translatiivi, genetiivi ja nominatiivi, *hetki*-sana esiintyy lausumissa useimmiten osmana tai muuna adverbiaalina. Vaikka osmat eli objektinsijaiset määrän adverbiaalit (VISK § 1516) ovat adverbiaaleja, olen eritellyt ne taulukossa omaksi ryhmäkseen, koska osma on *hetki*-kestonilmausten näkökulmasta erityinen

lauseenjäsenasema. Muu-kategoriaan kuuluviksi olen määritellyt itsenäiset lausekemuotoiset puhetuotokset, kuten *hetki pieni*, *hetki viel*, *iha hetki*, joita ei voi tarkastella lauseenjäsenaseman suhteen mutta jotka ovat kiinnostavia *hetki*-ilmausten diskursiivisuuden näkökulmasta.

Aineistoesiintymien määrä on kohtalaisen pieni suhteutettuna aineslähteiden kokoon. Tämä viittaa siihen, että *hetki*-sanon frekvenssi puhutussa kielessä ei ole kovin suuri, tai ainakaan sen tavoittaminen vuorovaikutuksen kielestä ei ole tutkijalle helppo tehtävä. Tämän kirjoituksen aineistoksi esiintymämäärä on kuitenkin riittävä, koska tarkastelemieni konstruktioiden vakiintuneisuus voidaan aineistosta osoittaa.

3 Katsaus aikasanon tutkimukseen ja kognitiiviseen kieliteoriaan

3.1 Aikasanat: funktio ja sanaluokka

Hetki on sanaluokaltaan substantiivi (VISK § 566). Samalla *hetki* on aikasana, jolla on samankaltaisia tehtäviä muihin sanaluokkiin kuuluvien aikasanon kanssa. Erityisesti ajanilmaisun funktio on yhteinen substantiiveihin ja adverbeihin kuuluville aikasanoille (Lauerma 1990). Olenkin kiinnostunut siitä, voidaanko *hetki*-substantiivin käytöstä löytää samanlaista liikehdintää ajanilmaisun ja käyttöpohjaisesti tulkittujen lisämerkitysten välillä kuin ajan adverbien käytöstä on aiemmin havaittu. Lähtökohdan ilmiön tarkasteluun tarjoavat tutkimukset aikasanon *nyt* (esim. Hakulinen & Saari 1995) ja *aina* (Shore 2009) merkityksistä, funktioista ja partikkelistumisesta.

Nyt-adverbi on merkitykseltään ajankohdanilmaus, joka sisältää käsillä olevan puhehetken (ks. Sulkala 1981: 100–101). On kuitenkin havaittu, että *nyt* esiintyy kielessä myös intersubjektina partikkelina – sanana, joka jäsentää ja sidostaa vuorovaikutusta sekä antaa kuulijalle vihjeitä viestien tulkinnasta (Hakulinen & Saari 1995: 481; 484; 490). Juuri vuorovaikutuksen sidostamisen funktio on ominaista partikkeleille, kun taas adverbien tyypillinen funktio on viittaussuhteiden ilmaiseminen (Hakulinen & Saari 1995: 481).

Hakulinen ja Saari (mts. 489) erottavat toisistaan käytöt, joissa aikasana rakentaa intersubjektia funktiota itsenäisesti ja toisaalta osana laajempaa ilmausta. Tutkijat (mp.) keskittyvät itsenäisen *nyt*-partikkelin tuottamiin funktioihin. Vastaavasti adverbien *aina* semanttiseen alaan on määritelty kuuluvaksi merkitykset 'kaikkina aikoina', 'jatkuvasti', 'koko ajan', 'lakkaamatta' ja 'ikuisesti' (Sulkala 1981: 77). Shoren (2009: 483, 491, 492, 499) mukaan aikasana *aina* ilmaisee yksinomaista temporaalisuutta kuitenkin vain harvoin ja rajatuissa

käyttöyhteyksissä – useimmiten *aina* toimii lauseessa esitetyn asiointilan temporaalisena intensifioijana sekä osallistuu erilaisten puheaktien rakentamiseen (käsky, lupaus, ennustus). Edellä mainituin perustein Shore (2009: 483) esittää, että *aina* on sanaluokaltaan partikkeli.

Adverbien lisäksi myös verbit ja nominit voivat partikkelistua interpersoonaisessa käytössä (Hakulinen & Saari 1995: 481 lähteineen). *Hetki*-substantiivin mahdollisesta partikkelimaisesta käytöstä ei ole toistaiseksi tutkittua tietoa toisin kuin *hetkinen*-johdoksen, jonka partikkeli-käyttöjä on selvitetty omana tutkimusaiheenaan (Teeri-Niknammoghadam & Surakka 2023). Tässä kirjoituksessa kiinnostuksen kohteita ovat *hetki*-kantasanan eri taivutusmuotojen esiintyminen konstruktioissa, joilla on vakiintunut muoto ja merkitys ja jotka osallistuvat jonkin lausumatasolla rakentuvan funktion ilmaisemiseen.

3.2 HETKI-konstruktiot: temporaalisuus ja diskursiivisuus

Kirjoitukseni teoreettisena kehyksenä on kognitiivisen kielentutkimuksen (esim. Langacker 1999; 2008) nykysuuntaus, joka ottaa huomioon kielellisen muodon ja merkityksen lisäksi kielenkäytön sosiaalisen ulottuvuuden (*meaning-in-society*, esim. Harder 2010: 9, 250). Kielen käyttöpohjaiset tutkimussuuntaukset painottavat kieliopin rakentumista toistuvista muodon, merkityksen ja funktion yhteenliittymistä (Langacker 1999: 98; 2008: 21, 198–199). Kun kielenkäyttäjyhteisö toistaa tiettyä ilmausta tietyssä tarkoituksessa, syntyy konventio, käyttöpohjaisesti kieleen vakiintunut ilmaus (Langacker 2008: 131, 167–170), jota erityisesti konstruktiokieliopin alalla kutsutaan *konstruktioksi* (Hoffman ja Trousdale 2013: 1). Konstruktiot ovat vakiintuneen ilmauksen skemaattinen malli, joka edustuu kielenkäytössä yksittäisinä toteutumina. Konstruktion toteumaa, kuten yksittäistä aineistoesiintymää, kutsutaan *konstruktiksi* (Hilpert 2014: 12). Suomen kielen näkökulmasta on olennaista, että konstruktiokieliopin viitekehyksessä voidaan tarkastella erilaajuisia muodon ja merkityksen yksiköitä lauseista aina morfeemitasolle saakka (Fried & Östman 2004: 17). Analyysissani morfeemitasoa edustavat *hetki*-sanon sijamuodot.

Olen koonnut taulukkoon 4 kaikki aineistosta tunnistamani konstruktiot ja järjestänyt ne frekvenssin mukaan.

Taulukko 4. Aineistosta tunnistetut HETKI-konstruktiot.

Konstruktio	Primääri funktio (T = temporaalinen; D = diskursiivinen)	Esiintymiä
TÄLLÄ HETKELLÄ	T+D: nykyhetki + muutosalttiuden implikaatio	46
(MÄÄRITE +) HETKEN	T: epämääräinen tai lyhyt kesto	22
(MÄÄRITE +) HETKEKSI (+ AIKAA)	D: neuvotteluhakuinen direktiivi	12
ODOTA (+ MÄÄRITE) + HETKI	D: direktiivi	9
(MÄÄRITE +) HETKEN + AIKAA	T: epämääräinen tai lyhyt kesto	5
HETKEN (+ AIKAA)	T: pitkä kesto	3
HETKEN (+ AJAN) + PÄÄSTÄ	T: epämääräinen tai lyhyt aikaväli	3

Konstruktioiksi olen tulkinnut rakenteet, jotka toistuvat aineistossa vähintään kolme kertaa kohtalaisen samassa muodossa ja merkityksessä. Konstruktioiden alaisista esiintymistä esitän esimerkkejä luvuissa 4 ja 5.

Työn aineisto sisältää lapsenkieltä, joten analyysini hyödyntää aiempaa tietoa ajanilmauskonstruktioiden omaksumisesta. Käyttöpohjaisen kielenomaksumisteorian mukaan konstruktiot toimivat malleina, joita kuulemalla ja tuottamalla lapset oppivat kieltä (Lieven & Tomasello 2008; Kauppinen 2020). Lapset tunnistavat jo 2½-vuotiaina, millaisia kielenaineksia ajanilmausten syntaktisilla paikoilla käytetään. He osaavat myös itse sijoittaa ajanilmauksia luonteville paikoille lausumiin. Ajanilmausten merkitysten omaksuminen sen sijaan jatkuu vähintään 8 vuoden ikään saakka: alle 8-vuotiaat lapset voivat tuottaa rakenteeltaan odotuksenmukaisia mutta merkitykseltään käyttötilanteeseen soveltumattomia ajanilmauksia (Surakka 2019: 240–243). Esimerkki 3 havainnollistaa ilmiötä.

- (3) mä voin **tällä hetkellä** olla siin etupenkilä
[L 4;2]

Esimerkissä lapsi soveltaa TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktioita ilmaistakseen merkitystä 'nyt', joka onkin osa ilmauksen merkitystä. Kuitenkin, kuten esimerkistä 4 nähdään, aikuisten puheessa konstruktion käyttö tuottaa 'nykyhetki'-merkityksen lisäksi myös muita merkityksiä, tässä implikaation kuvatun asiointilan muuttumisesta lähitulevaisuudessa.

- (4) 1 Mirja: sänky
2 Johanna: mihis sää sen pistit
3 Mirja: no se on **tällä hetkellä** tota hh tualla autotallissa
4 Mirja: mutta toi Sarin poikakaveri lupas ostaa se
[A SG355]

Esimerkkien 3 ja 4 vertailu osoittaa, että TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktio käyttöaloinen on vasta juurtumassa 4-vuotiaan lapsen kielelliseen repertoariin. Esimerkkien vertailua taustoittaa konstruktiokieliopin tutkijoita puhuttanut kysymys siitä, missä määrin kielenkäyttötilanteisiin ja puheella tuotettuihin sosiaalsiin tekoihin liittyvä tieto on elimellinen osa konstruktion ominaisuuksia. Maltillisen linjan edustajat esittävät, että kielellisen, pragmaattisen ja kontekstuaalisen tiedon välille syntyy ajan kuluessa kokemusperäisiä linkityksiä, jotka kumuloivat kielenkäyttäjän ymmärrystä konstruktion koko merkityspotentialista. Toiset tutkijat puolestaan näkevät nämä linkitykset lähtökohtaisesti konstruktion kuuluviksi ominaisuuksiksi (ks. Finkbeiner 2019 lähteinen). Näkemysero palautuu nähdäkseni näkökulmaan, josta konstruktioa tarkastellaan: korpustutkimuksessa voidaan tunnistaa ja kuvata konstruktion jo konventionaalistunut muoto sekä listata sen kaikki havaitut merkitykset ja käyttöyhteydet sekä liittää tieto näistä osaksi konstruktion kuvausta. Toisaalta kielenomaksumistutkimuksen (Surakka 2019: 134–140) perusteella tiedetään, että konstruktion mallia voidaan soveltaa jo ennen kuin kielenkäyttäjä on analysoinut sen kaikki tyypilliset merkitykset ja käytöt. Työssäni ovat läsnä molemmat näkökulmat: ensisijainen tehtäväni on tunnistaa aineistosta HETKI-konstruktioiden muotoja, merkityksiä ja käyttöyhteyksiä sekä kuvata nämä tekijät osana konstruktioiden ominaisuuksia. Toisaalta lapsenkielen aineistosta tehdyt havainnot siitä, mihin HETKI-konstruktioiden muoto- ja merkityspiirteisiin lapset kiinnittävät huomiota, täydentävät kuvaa konstruktioiden luonteesta.

Koska *hetki*-sanan ajanilmauskäyttö on jo tunnettua ja odotuksenmukaista, teen analyysissä teknisen eron HETKI-konstruktioiden aikaan viittaavien (ts. propositionaalisten) ja diskursiivisten merkitysten välille. Se, kumpi merkitys esiintymän tulkinnassa korostuu, riippuu käyttöyhteydestä. Lähden kuitenkin ajatuksesta, että myös diskursiivisessa käytössä *hetki*-sana on jossain määrin aikaviitteinen.

Kun luonnehdin aineistoesiintymän merkitystä *diskursiiviseksi*, viittaan kielellä tuotettuun merkitykseen, jossa painottuvat aikaviitteisyyden ilmaisemisen sijaan sosiaalisuus (Pälli 2003:

56) ja toiminnallisuus (Heine 2013: 1209). Diskursiivinen merkitys samastuu Austinin (1975: 98–101) illokutiiviseen funktioon eli kysymykseen siitä, mitä puhuja lausumallaan tilanteessa tekee. Myös Hakulisen ja Saaren (1995) sekä Shoren (2009) käyttämä käsite *interpersoona(ll)inen* liittyy kielen tehtävään sosiaalisen osallisuuden välineenä (Shore 1993: 188). Konstruktiokieliopin kirjallisuudessa kielellä tuotetusta sosiaalisesta toiminnasta käytetään sekä käsitettä illokutiivinen (Diessel & Tomasello 2001; Finkbeiner 2019) että diskursiivinen (*discoursal*, Antonopoulo & Nikiforidou 2011; Finkbeiner 2019). Käytän tässä kirjoituksessa käsitettä diskursiivinen.

3.3 Analyysimenetelmä

Käyttöpohjaisia kielentutkimuksen suuntauksia yhdistää näkemys siitä, että kielellistä muotoa ja merkitystä ei voida erottaa toisistaan ja että parhaaseen käsitykseen merkitysten tulkinnassa päästään, kun kieltä tarkastellaan osana käyttötilannetta (esim. Langacker 1999: 1; 2008: 30, 457–463). Käyttötilanne toisin sanoen muodostaa tulkintakehyksen, jota vasten tarkasteltava kielenaines, tässä merkitykseltään epämääräinen *hetki*, saa tulkintansa.

Tässä työssä tulkintakehystä rakentavat tilannetekijät ovat käytännössä tietoja fyysisestä ympäristöstä, osallistujista sekä osallistujien yhteistä tiedosta (esim. Goodwin 2000; Dimitrova, Moro & Mohr 2015). Tulkintakehyksen kielellistä ulottuvuutta edustaa lausuma, jonka osana *hetki* esiintyy. Lausumaa (*utterance*, Harder 2010: 250) pidetään puhutussa vuorovaikutuksessa pienimpänä viestinnällisenä toimintayksikkönä. Myös aineistosta tunnistetut diskursiiviset funktiot rakentuvat tyypillisesti lausumatasolla, vaikka joskus myös *hetki*-lausekkeista yksinään. Käyttöpohjaisen merkitysanalyysin lisäksi tarkastelen konstruktioiden sisäistä rakentumista: esimerkiksi translatiivisija konstruktiossa (MÄÄRITE +) HETKEKSI (+ AIKAA) esiintyy neuvottelufunktion merkitsimenä.

Esitän ensin aineistoesiintymät määrällisesti morfologisten, syntaktisten ja semanttisten piirteiden perusteella luokiteltuina. Sen jälkeen esiintymiä, joita yhdistää samat muotopiirteet ja semanttiset ominaisuudet, tarkastellaan sekä ryhminä (*konstruktiot*) että yksittäin (*konstruktit* tai *esiintymät*). Konstruktioiden muodostus perustuu *hetki*-lausekkeen lauseenjäsenasemaan: esimerkissä 2, esimerkiksi, *hetkeks aikaa* on osma, ja lauseke edustaa konstruktiota (MÄÄRITE +) HETKEKSI (+ AIKAA). Konstruktioiden, abstraktien rakennemallien, nimet kirjoitan alan konventioiden mukaisesti kapiteelikirjaimin; konstruktit käsittelen kielenaineiksina, joten esitän

ne tekstissä kursivoituina ja nimitän niitä pääsääntöisesti esiintymiksi. Konstruktioiden nimissä sulkein osoitetut ainekset ovat avoimia: ne esiintyvät vain osassa konstruktajeja.

4 Kestoa ilmaisevien HETKI-konstruktioiden diskursiivinen käyttö: direktiiveistä neuvotteluihin

Seuraavaksi tarkastelen direktiivien ja neuvottelun funktiossa esiintyviä HETKI-konstruktioita. Vaikka en analysoi tarkemmin primaaristi temporaalisia *hetki*-kestonilmauksia, olen selvittänyt, millaisilla konstruktiolla epämääräisiä tai lyhyitä sekä pitkiä kestoja aineistossa ilmaistaan. Epämääräisen tai lyhyen keston konstruktioita ovat seuraavat:

(MÄÄRITE +) HETKEN	(L 4;0: <i>niitten pitää olla vielä hetken jääkaapissa</i> , osma)
(MÄÄRITE +) HETKEN AIKAA	(L 3;8: <i>vielä hetken aikaa pitää odottaa</i> , osma).
HETKEN (+ AJAN) + PÄÄSTÄ	(LA, pohjalaismurteet: <i>sitte hetke ajam päästä niin sinne rupijaa luikkiham miehiä</i>)

Pitkän keston ilmauksiksi tunnistin aineistosta seuraavan konstruktio:

HETKEN (+ AIKAA)	(LA, hämäläismurteet: <i>mutta kylä sinnel laivalla hetken sai mentä</i> , osma)
------------------	--

Kestoa ilmaiseva *hetki* on siis tyypillisesti genetiivimuotoinen ja lauseenjäsenasemaltaan osma. Aineistossa on myös yksittäisesiintyminä lyhyen keston ilmaukset *ei mennyt kuin hetken aikaa* ja *ei hetkeäkään* sekä pitkän keston ilmaus *ei hetkeen*.

Hetki-sanan käyttö on aineistossa selvimmin diskursiivista silloin, kun se esiintyy osana direktiiviä eli lausumaa, joka kääsee, kehottaa, pyytää tai neuvoo puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla (esim. VISK § 1645; Lauranto 2014: 12). Kun *hetki* osallistuu aineistossani direktiivisyyden ilmaisemiseen, se esiintyy tavallisimmin yhdessä imperatiivimuotoisen *odota*-verbin kanssa. Aineistossa on lisäksi yksi funktioltaan ODOTA (+ MÄÄRITE) + HETKI -konstruktiolle läheinen odotuskehotus, jossa *hetki*-sana esiintyy translatiivimuodossa (A SG43501: *ku maltatte hetkeks*). Konstruktio ODOTA (+ MÄÄRITE) + HETKI saa direktiivisen tulkintansa verbin imperatiivimuodosta. Ilmaustyyppin vakiintuneisuudesta voidaan kuitenkin päätellä, että *hetki*-osma on olennainen osa konstruktioita direktiivisyyttä modifioivana, puhuteltavaa motivoivana merkityksenä ('odotusaika on lyhyt').

ODOTA (+ MÄÄRITE) + HETKI -konstruktion alaisia odotuskehotuksia käytetään LA-aineistoa lukuun ottamatta kaikissa osa-aineistoissa. Esimerkki 5 on aineistolleni tyypillinen.

- (5) sä saat mut taas tosi herkäks oikeesti jollain tavalla mä en tiedä miten (.) mutta **odota hetki**

[B: Poikamies lähtee hakemaan kumppaniehdokkaalle ruusua.]

Esimerkissä 5 *odota hetki* osoittaa, että puhuja tekee tilanteessa keskustelemisen lisäksi muutakin ja että hän aikoo jatkaa keskustelua tauon jälkeen. Siten ODOTA (+ MÄÄRITE) + HETKI -konstruktioilla on vastaavanlainen monitoimitilanteeseen liittyvä lykkäysfunktio kuin *hetkinen*-partikkelille on tunnistettu aiemmin (Keisanen & al. 2014: 111).

Taulukossa 3 esitettyyn kategoriaan ”muu” kuuluvat tyypillisesti lausekkeet, jotka muodostavat lausuman yksinään ja joilla on direktiivin funktio (*hetki pieni, hetki viel, iha hetki*). Tällaista *hetki*-direktiiviä edustaa esimerkki 7.

- (6) **Iha hetki. Iha minihetki.**

[L 12;7: Äiti kutsuu aamupalalle.]

Esimerkissä lapsi esittää puhuttelijalle implisiittisen odotuskehotuksen (vrt. L 8;1: *Oota ny äiti iha hetki*) mutta myös, niin ikään implisiittisesti, lupaa nousta pian. Esimerkin 6 kaltaisissa käytöissä *hetki*-lausekkeet täyttävät monia diskurssin merkittävien tunnuspiirteitä: ne ovat syntaktisesti tai prosodisesti itsenäisiä, merkitykseltään kontekstisidonnaisia sekä mieluummin toiminta- kuin propositiokeskeisiä (ks. Heine 2013: 1209). Toiminnallisen merkityksen näkökulmasta lausumat, joissa on samaan aikaan sekä kuulijalle osoitettu velvoite että lupaus, lähestyvät neuvottelua, joita tarkastelen seuraavaksi.

Aineiston neuvotteluhakuiset lausumat ovat tyypillisesti suoria tai epäsuoria pyyntöjä, jotka voidaan myös lukea direktiivifunktion alaan (ks. VISK § 1645). Direktiivisyyden lisäksi niissä on kuitenkin myös erityisiä, neuvottelulle ominaisia piirteitä. Keskityn neuvottelukontekstissa L-aineistoon ja edelleen *hetkeksi*-translatiivimuotoon, koska konstruktio (MÄÄRITE +) HETKEKSI (+ AIKAA) näyttää hakeutuvan aineistossani erityisesti perheneuvottelujen kontekstiin (myös Siitonen 2016: 71). 8-vuotiaan lapsen esiintymät esimerkeissä 7 ja 8 havainnollistavat konstruktion käyttöä neuvotteluissa.

- (7) voiks mennä **hetkeks** koneelle

[L 8;0: Viikonloppuaamu ennen aamutoimia.]

(8) voiks mennä **vielä hetkeks** koneelle

[L 8;1: Päivän pelivuorot on jo käytetty.]

Esimerkeissä neuvotellaan tietokonevuoroista. Lapsen kysymysten tulkintakehyksen muodostavat perheen tietokoneen käyttöä koskevat säännöt, joiden mukaan viikonloppuaamuisin tietokoneelle voi mennä vasta aamutoimien jälkeen. Tilanteessa 8 lapsi yrittää kuitenkin neuvotella poikkeamaa sääntöön korostamalla, että menisi pelaamaan vain vähäksi aikaa. Esimerkin 8 tilanne on samankaltainen, mutta siinä lapsi neuvottelee uudesta vuorosta, kun päivän pelivuoro on jo käytetty.

Translatiivi esiintyy neuvotteluhakuisessa lausumassa ensimmäisen kerran noin kolmen vuoden iässä.

(9) mä haluan kattoo **hetkeks** ohjelmaa

[L 2;11: Lapsi herää aamulla ja on lähdössä hoitoon.]

Lausuma 9 on tahdonilmaus, mutta tilanteessa tulkittuna ehdotus televisiohetkestä tuottaa vuorovaikutukseen neuvottelevan sävyn. Lapsi käyttää *hetkeksi*-translatiivimuotoa, vaikka genetiivi *hetken* olisi aikuiskielen mukainen. Esimerkki 10 puolestaan osoittaa, että translatiivi saattaa hakeutua neuvottelun sijaksi vielä 9-vuotiaan lapsen puheessa silloin, kun genetiivisija olisi odotuksenmukainen.

(10) saanks mä niinku **hetkeks aikaa** olla koneella

[L 9;4]

Neuvotteluesimerkkejä 7–10 yhdistää se, että lapsi kysyy tai ehdottaa asiaa, joihin arvelee jo etukäteen saavansa kieltävän vastauksen. Esimerkeistä nähdään myös, että *hetkeksi*-muodon merkitys 'lyhyt kesto' toimii neuvottelussa ehdotuksen tai tahdonilmauksen argumenttina: on todennäköisempää, että neuvottelukumppani suostuu ehdotukseen, jos ehdottaja vaatii odotuksenvastaista toimintaa mieluummin vähäksi kuin pitkäksi aikaa. Kielellisen muodon näkökulmasta lasten neuvotteluhakuisissa lausumissa korostuu *hetki*-sanana translatiivisija, vaikka myös joitain genetiivi- ja nominatiivimuotoja esiintyy. Translatiivisijan vahva asema neuvotteluhakuisen *hetki*-ilmauksen sijana viittaa, ainakin aineistoni lasten tapauksessa, jonkinasteiseen diskursiivisen funktion ja kielellisen muodon kiteytyneisyyteen.

5 Ajankohtaan viittaavien HETKI-konstruktioiden diskursiivinen käyttö: tapaus TÄLLÄ HETKELLÄ

Aineistossa on moninainen joukko rakenteita, joissa *hetki* viittaa ajankohtaan: *hartaushetkessä* (LA; hämäläismurteet), *ihan siitä hetkestä* (B), *siin ja tietynä tietynä hetkenä* (A SG441), *justiin sillä hetkellä* (A SG108), *samal h- hetkel* (A Sapu115). Lisäksi erityisesti B-aineistossa on esiintymiä, jotka hahmottavat 'ajankohta'-merkitystä mutta jotka eivät toimi ajan adverbiaaleina vaan lausumiensa varsinaisina puheenaiheina – subjekteina, objekteina tai predikaatiiveina. Tällöin *hetki*-sanalla määritteeneen viestitään jotakin viitatus ajanhetken luonteesta ja luodaan tilannekuvauksia (*mä oon päässy viettään teijän kummanki kans **aivan uskomattoman hienoja hetkiä** täällä Etelä-Afrikassa*, objekti). Aineistossa tilannekuvausten tulkintakehyksen muodostaa ohjelmaformaatti: kuvaukset kohdistuvat osallistujien yhdessä viettämään aikaan, jolloin kuvauksissa on läsnä interpersoonainen, jopa epäsuoran tunneilmaisun ulottuvuus. Keskityn kuitenkin tässä luvussa tarkemmin TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion, joka on aineistoni ajankohdanilmauksista muodoltaan ja merkitykseltään selvärajaisin taajakäyttöisin.

KS antaa *hetki*-sanana yhdeksi merkitykseksi 'tietty ajankohta'. Merkitystä havainnollistetaan esimerkein, joista kaksi sisältää TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion esiintymän (esim. ***Tällä hetkellä*** *asukkaita on noin 30 000*). Esimerkin selitteessä *tällä hetkellä* -lausekkeelle annetaan lisämerkitykset 'nykyisin', 'nykyään', 'tätä nykyä' ja 'tällä haavaa'. (KS s.v. *hetki*.) Sanakirjamerkitysten perusteella TÄLLÄ HETKELLÄ on siis nykyhetkeen viittaava ajanilmaus. Myös aineistoni TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktiossa temporaalisuus on primääri merkitysulottuvuus. Temporaalisuuden rinnalla konstrukto kuitenkin välittää myös muita merkityksiä, joista kuvatus asiointilan muutosalttiuden implikaatio on aineistoni valossa keskeinen. Muutosalttiutta voidaan ymmärtää seuraavanlaisessa asetelmassa:

- Kuvauksen kohteena olevalle asiointilalle hahmottuu menneisyys ja tulevaisuus.
- Asiointilaa tarkastellaan menneen ja tulevan väliin jäävässä lohkossa nykyisyyttä, johon *tällä hetkellä* viittaa. (Ks. Itkonen 1978: 319–320.)

Itkonen (mp.) kritisoi kielenhuollon näkökulmasta *tällä hetkellä* ilmauksen käyttöä nykyään tai tätä nykyä ilmausten merkitysvastineena, mutta sittemmin *tällä hetkellä* näyttää vakiintuneen suomen kieleen juuri näissä merkityksissä (myös Nuutinen 1994: 92).

Alle kouluikäisten lasten *tällä hetkellä* -esiintymät muodostavat aineistossa yksinkertaisen aikaviittauksen käsillä olevaan tilanteeseen samalla tavoin kuin adverbi *nyt* ja lauseke *tällä kertaa*, kuten nähdään esimerkeistä 3 ja 11.

(11) minä kerkeen **tällä hetkellä**

[L 3;8: Juoksee nojatuoliin ennen kuin äiti ehtii.]

Esimerkeissä aikaviittausten tulkintakehyksiksi hahmottuu tilanteinen toiminta, joka on konkreettista ja kertaluontoista. Ajanilmausvalinta ei kuitenkaan vaikuta täysin käyttöyhteyteen soveltuvalta. 7-vuotiaan lapsen pohdinta esimerkissä 12 puolestaan tuo esiin aineiston TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktiolle tyypilliset merkityskomponentit.

(12) Amerikassa olis **tällä hetkellä** yö

[L 7;0: On päivä, ja äiti sanoo, että on hyvä tehdä tarkkuutta vaativia puuhia päivännäöllä.]

Lausumasta (12) hahmottuvat ajankohdanilmaus *tällä hetkellä* (viittaus käsillä olevaan asiantilaan 'olla yö') sekä tieto puhetilanteen ylittävästä abstraktista prosessista (vuorokaudenaikojen vaihtelu ja asynkronisuus eri puolilla maailmaa). Etenkin B-aineiston esittelyissä ja keskusteluissa on paljon TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion esiintymiä, joissa puhetilanteen abstraktiksi, käsillä olevan tilanteen ylittäväksi tulkintakehykseksi hahmottuu ihmisen elämänkaari ja siihen liittyvät olosuhteiden vaihtelut – esimerkissä 13 työ- ja esimerkissä 14 parisuhdetilanteet.

(13) työskentelen **tällä hetkellä** eskareitten kanssa [B]

(14) mä oon sinkku **tällä hetkellä** koska ei o vaan löytynyt sellasta miestä [B]

Muita muutosalttiina esitettyjä elämänalueita Bachelor-aineistossa ovat asuinpaikka (*Asun tällä hetkellä Vaasassa*) tai ylipäätään kokemus elämän mielekkyydestä (*Tällä hetkellä tunnen olevani onnellinen*).

Toinen merkittävä *tällä hetkellä* -esiintymien tulkintakehys B-aineistossa on ohjelma itse. Ohjelma on selvärajanen prosessi, jonka vaiheisiin osallistujat viittaavat keskusteluissa, haastatteluissa ja puheissa, myös esimerkeissä 15.

(15) **tällä hetkellä** mä oon ihan puhtaasti ihastunu useempaan naiseen täällä

[B: Poikamiehen haastattelu ohjelman alkuvaiheessa.]

Esimerkissä 16 poikamiehen tunnustus ihastuksesta useaa naista kohtaan osoittaa, että prosessi on alkanut lupaavasti. *Tällä hetkellä* ajanilmausvalintana jättää kuitenkin varan sille, että tunteet eivät pysy muuttumattomina ohjelman loppuun saakka.

Kertaluontoisia toimia ajoitetaan TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktiolla myös aikuisten kielessä, joskin tapaukset ovat harvinaisia.

(16) mul ei o kyl oikeestaan yhtään sellanen niinko varma fiilis et mitä hän- mitä hän on **tällä hetkellä** päättäny

[B: Morsianehdokkaan haastattelu ennen viimeistä ruususeremoniaa.]

Lausumassa 16 ajoitetaan yksittäistä, ohjelman kontekstissa viimeiseksi jäävää päätöstä. Yksittäisen päätöksen tulkitseminen muutosalttiiksi ei vaikuta mielekkäältä; enimmin lausumasta syntyykin vaikutelma, että kun *tällä hetkellä* -ilmauksen ja tulkintakehyksen välinen kytkös jää väljäksi, ajanilmauksen temporaalinen merkitys taka-alaisesti ja diskursiiviset, tässä lausekkeen puhetta jäsentävät ja puheenaihetta modifioivat tehtävät korostuvat.

Analyysisi osoittaa, että TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion merkitysalaan kuuluvat primääri temporaalinen 'juuri nyt' -merkitys sekä sekundääri kuvatun prosessin muutosalttius-implikaatio. Vaikka konstruktiota ei ole tarkasteltu aiemmin omana tutkimusaiheenaan, esimerkiksi Raevaaran, Sorjosen ja Lappalaisen (2013: 108) tutkimuksessa nähdään esimerkkejä, joissa Kelan asiakkaat tähdentävät *tällä hetkellä* -ilmauksella, että työttömyys on vain tilapäinen elämänvaihe.

6 Päätelmiä ja jatkotutkimusaiheita

Kirjoituksen lähtöoletuksena esitin, että ajankestoa ilmaiseva *hetki* on merkitykseltään epämääräinen mieluummin kuin lyhyt (Alhoniemi 1979; Lauerma 1990). Aineistoni osoittaaakin, että *hetki*-sanaa käytetään puhutussa suomen kielessä sekä lyhyeen (esim. (MÄÄRITE +) HETKEN (+ AIKAA)) että pitkään aikaan (esim. HETKEN (+ AIKAA)) kuin myös erilaisiin

ajankohtiin viitattaessa. *Hetki*-sanalla tuotettuja merkitysten analyysissa sanan syntaktinen asema lausumassa sekä kielenkäyttötilanne yhdessä muodostivat tulkintakehyksen, jota vasten merkityksiä tulkittiin. Analyysissa selvisi, että ajanilmaisun lisäksi *hetki* osallistuu erilaisten tilanteisten merkitysten sekä vuorovaikutusta jäsentävien toimintojen tuottamiseen. Tehtäväni oli lisäksi pohtia, millaisissa konstruktioissa ja käyttöyhteyksissä *hetki*-sana ilmaisee primäärin temporaalisen merkityksensä lisäksi diskursiivisuutta.

Hetki-kestonilmausten diskursiivisia käyttöjä edustavat aineistossani direktiivikonstruktio ODOTA (+ MÄÄRITTE) + HETKI sekä neuvottelukonstruktio (MÄÄRITTE +) HETKEKSI (+ AIKAA), joka toimii argumenttina silloin, kun puhuja ehdottaa puhuteltavalle jollakin tavalla odotuksenvastaista toimintaa. Ajankohdanilmauksista tarkastelin erityisesti konstruktiota TÄLLÄ HETKELLÄ. Konstruktion on aiemmin katsottu ilmaisevan primäärisesti temporaalista 'juuri nyt' -merkitystä (Nuutinen 1994: 94). Tässä tutkimuksessa selvisi, että konstruktion merkitysalaan kuuluu lisäksi lausumassa kuvatun asiointilan muutosalttiuden implikaatio. Konstruktio on yksi laajemman DEMONSTRATIIVISija + AJANYKSIKKÖSija -konstruktion alaisista ajanilmaustyypeistä, joiden sijataivutuksen kehityskulut ovat toistaiseksi tutkimaton sarka (Surakka 2019: 132). Näin ollen TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion tutkiminen erityisesti diakronisesta, sijataivutuksen kehityksen näkökulmasta antaisi uutta tietoa nykysuomen ajanilmausten taustoista.

Tässä luvussa toistaiseksi kuvatut käytöt eivät anna aihetta pohtia uudelleen *hetki*-sanän substantiivistatusta. Syitä tähän voi etsiä siitä, että aineistossani *hetki*-sanän diskursiiviset käytöt tulevat tulkituiksi lausumatasolla eivätkä *hetki*-sanasta yksinään (vrt. Hakulinen & Saari 1995: 489). Lähimmäksi diskurssin merkitsimien ominaisuuksia (Heine 2013) aineistossa tulevatkin *hetki*-lausekkeet, jotka muodostavat lausuman yksinään (esim. *iha hetki*). Itsenäisten *hetki*-lausekkeiden käyttö rinnastuu partikkelistuneen *hetkinen*-johdoksen käyttöihin (esimerkiksi lykkäys, Keisanen & al. 2014: 111). Tällaiset diskurssin merkitsiminä toimivat lausekkeet ovat aineistossa yksittäisiä, joten niitä ja niiden asemaa diskurssin merkitsiminä olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin runsaammasta aineistosta, esimerkiksi keskusteluanalyyttisin menetelmin.

Kaikkiaan erilaiset *hetki*-sanän käytöt näyttävät hakeutuvat erilaisiin konteksteihin ja edelleen erilaisiin aineistoihin. *Hetkeksi*-muodon neuvottelukäyttö olisi jäänyt näkymättömäksi ilman lapsenkielen aineistoa. Bachelor-aineisto puolestaan tarjosi selvärajaisen tulkintakehyksen, jossa tarkastella TÄLLÄ HETKELLÄ -konstruktion merkityspiirteitä. Koska *hetki*-sanän merkitykset ja käytöt ovat tiiviisti konteksti- ja aineistosidonnaisia, oletan, että tämänkin tutkimuksen jälkeen *hetki*-sanän monia käyttöjä on yhä havaitsematta – etenkin, jos

aineistorepertoariaa laajennetaan puhutusta kielestä teksteihin. Puhutun kielen tutkimuksen näkökulmasta haasteeksi jää sellaisen vuorovaikutusaineiston kokoaminen, jossa *hetki*-ilmaukset ovat frekventtejä ja josta näin ollen olisi mahdollista eritellä *hetki*-sanana käyttöjä systemaattisesti ja laaja-alaisesti.

Lähteet

Aineslähteet

Arkisyn. Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta. Tietokanta rakennettu Turun yliopistossa, aineisto Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja Turun yliopiston Suomen ja sen sukukielten arkistosta. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine, Turun yliopisto.

Bachelor = *Bachelor Suomi* -sarjan kolmannen kauden jaksoista koottu *hetki*-ilmauksista koostuva aineisto. Tutkijan hallussa.

LA = Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos – Lauseopin arkiston murrekorpuksen Helsinki-Korp-versio. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016040702>.

Lapsenkieli = Lapsenkielen ajanilmauksista koostuva aineisto. Tutkijan hallussa.

Kirjallisuuskäsitteet

ALHONIEMI, ALHO 1979: Ajankohdan ja ajankeston adverbiaaleista suomen kielessä. – Erhard F. Schiefer (toim.), *Explanations et tractationes fenno-ugricae in honorem Hans Fromm. Sexa genarii A. D. VII Kal. Jun. anno MCMLXXIX oblatas* s. 1–8. München: Wilhelm Fink Verlag.

ANTONOPOULO, ELENI, & NIKIFORIDOU, KIKI 2011: Construction Grammar and conventional discourse: A construction-based approach to discursal incongruity. – *Journal of Pragmatics* 43 s. 2594–2609.

AUSTIN, JOHN L. 1975 [1962]: *How to do things with words*. Cambridge/Massachusetts: Harvard university press.

DIESSEL, HOLGER – TOMASELLO, MICHAEL 2001: The acquisition of finite complement clauses in English: A corpus-based analysis. – *Cognitive Linguistics* 12 s. 97–141.

DIMITROVA, NEVENA – MORO, CHRISTIANE – MOHR, CHRISTINE 2015: Caregivers interpret infants' early gestures based on shared knowledge about referents. – *Infant Behavior & Development* 39 s. 98–106.

- FINKBEINER, RITA 2019: Reflections on the role of pragmatics in Construction Grammar. – *Constructions & Frames* 11 s. 171–192.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: *Construction grammar in a cross-language perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- GOODWIN, CHARLES 2000: Action and embodiment within situated human interaction. – *Journal of Pragmatics* 32 s. 1489–1522.
- HAKULINEN, AULI – SAARI, MIRJA 1995: Temporaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi. – *Virittäjä* 99 (4) s. 481–500.
- HARDER, PETER 2010: *Meaning in mind and society. A functional contribution to the social turn in cognitive linguistics*. New York: De Gruyter Mouton.
- HEINE, BERND 2013: On discourse markers: Grammaticalization, pragmaticalization, or something else? *Linguistics* 51 s. 1205–1247.
- HILPERT, MARTIN 2014: *Construction Grammar and Its Application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- HOFFMAN, THOMAS – TROUSDALE, GRAEME 2013: Construction Grammar: Introduction. – Hoffman, Thomas & Trousdale, Graeme (toim.), *The Oxford handbook of construction Grammar* s. 1–12. Oxford: Oxford University Press.
- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Juva: WSOY.
- ITKONEN, TERHO 1978: ”Tällä hetkellä” ja ”tänään”. – *Virittäjä* 82 (3) s. 319–320.
- KAUPPINEN, ANNELI 2020: *Mistä kieli meihin tulee?* Tampere: Vastapaino.
- KEISANEN, TIINA – RAUNIOMAA, MIRKA – HADDINGTON, PENTTI 2014: Suspending action. from simultaneous to consecutive ordering of multiple courses of action. – Pentti Haddington, Tiina Keisanen, Lorenza Mondada & Maurice Nevile (toim.), *Multiactivity in Social Interaction. Beyond Multitasking* s. 109–136. Amsterdam: John Benjamins.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2020. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. (25.1.2022.)
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LAUERMA, PETRI 1990: Temporaalinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Suomen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 146–182. *Kieli 5*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAURANTO, YRJÖ 2014: *Imperatiivi, käsky, direktiivi – arkikeskustelun vaihtokauppakielioppia*. Helsinki: SKS.
- LIEVEN, ELENA V. – TOMASELLO, MICHAEL 2008: Children’s first language acquisition from a usage based perspective. – Peter Robinson & Nick Ellis (toim.), *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition* s. 168–96. New York: Routledge.
- NUUTINEN, OLLI 1994: *Hetkisen pituus ja muita kirjoituksia kielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampere University Press.
- RAEVAARA, LIISA – SORJONEN, MARJA-LEENA – LAPPALAINEN, HANNA 2013: *Vuorovaikutus Kelan puhelinpalvelussa*. Työpapereita 46. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- SHORE, SUSANNA 1993: A functional and social-semiotic perspective on language, context and text. – *SKY Yearbook* 6 s. 185–208.
- SHORE, SUSANNA 2009: Mitä tapahtui aina? *Aina*-partikkelin merkityksestä ja käytöstä Raamatun esimerkkien valossa. – *Virittäjä* 113 (4) s. 482–507.

- SIITONEN, PAULIINA 2016: Ehdotukseen vastaaminen perheen vuorovaikutustestissä. Keskusteluanalyyttinen näkökulma vuorovaikutukseen ja sen arviointiin. Acta Universitatis Ouluensis B 139. Oulu: Oulun yliopisto.
- SULKALA, HELENA 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis B 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- SURAKKA, MAIJA 2019: *Ajan paikka. Ajanilmausten kehityspolkuja lasten kielessä*. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Education, Humanities, and Theology 134. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:9789526129730>.
- TEERI-NIKNAMMOGHADAM, KRISTA – SURAKKA, MAIJA (2023): *Hetkinen, mitä tällä tehdään? Hetkinen-sana vuorovaikutuksen jäsentäjänä*. – *Puhe ja kieli* 43 (3) s. 135–150.
- TUOMISALO, AINO-LIISA 2018: *Käsikirjoituksen rooli tosi-tv:ssä*. Journalismin opinnäytetyö. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk>. (14.6.2022.)